

Sprawozdanie z międzynarodowej konferencji „W kręgu rodziny epok dawnych. Rytm życia – rytmy codzienności. Dzieciństwo”, Kraków, 17–18.10.2012

W dniach 17–18 października 2012 r. w Krakowie odbyła się pierwsza międzynarodowa konferencja z cyklu „W kręgu rodziny epok dawnych. Rytm życia – rytmy codzienności. Dzieciństwo”. Została ona zorganizowana przez Katedrę Edukacji Historycznej, Zakład Historii Kultury Instytutu Historii Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej. Celem tego spotkania była – co podkreślali organizatorzy – próba uchwycenia wymiaru świata dziecięcego w kontekście uwarunkowań historycznych, antropologicznych i kulturowych.

Prof. dr hab. Bożena Popiołek – gospodarz konferencji – przywitała wszystkich uczestników zebranych w Auli im. Danka, a prof. Kazimierz Karolczak – Prorektor ds. Nauki i Współpracy Międzynarodowej Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie – w swoim wystąpieniu zwrócił uwagę na międzynarodowy i interdyscyplinarny charakter konferencji, co świadczy o wzrastającym zainteresowaniu badaczy tematyką dziecka i dzieciństwa w dawnych wiekach. Organizatorzy przygotowali projekcję filmu o Krakowie, w którym pokazano współczesną stolicę Małopolski.

Pierwszej części panelu plenarnego przewodniczył prof. dr hab. Zdzisław Noga. Referat wprowadzający „Przestrzeń dziecięca w staropolskiej rzeczywistości” wygłosiła prof. dr hab. Dorota Żołędź-Strzelczyk (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu). Wyróżniła kilka przestrzeni dziecięcego świata, m.in. rodzinną, domową, szkolną, przestrzeń pracy dziecka i jego śmierci. Swój wywód wzbogaciła licznymi i interesującymi ilustracjami. Prof. dr hab. Urszula Sowina (Instytut Archeologii i Etnologii PAN w Warszawie) zapoznała słuchaczy z pozycją dziecka w rodzinie krakowskiej późnego średniowiecza i wczesnej nowożytności w świetle testamentów. Dziecko – także nienarodzone – jest w testamentach przedstawiane przede wszystkim jako spadkobierca majątku, funduszy stypendialnych zabezpieczających możliwość edukacji, ale również wspierano dzieci z poprzednich związków. Kolejne wystąpienie dotyczyło sytuacji prawnej dziecka. Prof. dr hab. Ewa Dubas-Urbanowicz (Uniwersytet w Białymstoku) zaprezentowała „Podstawy prawne opieki nad dziećmi w państwie polsko-litewskim w XVI i XVII wieku”, zwracając uwagę z jednej strony na sytuację legislacyjną, z drugiej na praktykę, która znacznie odbiegała od litery prawa. Korespondujący z zagadnieniami poruszonymi w tej części obrad był referat dr. nauk medycznych Tomasza Sioda (Szpital Wojewódzki w Poznaniu), który omówił bardzo ciekawe zagadnienie śmierci pozornej i ożywania noworodków w dawnej Polsce. Przedstawił źródła, w których pisano o konieczności ratowania noworodków, a także omówił sposoby ratowania niemowląt zarówno te medyczne, jak i „ludowe”.

Prof. dr hab. Dorota Żołędź-Strzelczyk przewodniczyła drugiej części obrad plenarnych. Pierwszy referat pt. „Wnuki i dziadkowie w domach, kamienicach i dworach

w drugiej połowie XVIII wieku” wygłosił prof. dr hab. Cezary Kuklo (Uniwersytet w Białymstoku). Prelegent dokonał rekonstrukcji kontaktów dzieci z dziadkami – mieszkającymi w bliskim sąsiedztwie, zwracając uwagę m.in. na sytuację rodziny rozszerzonej i zwiększonej, wiek dzieci współmieszkających z dziadkami. Dr hab. Lidia Korczak (Uniwersytet Jagielloński) omówiła kwestię opieki prawnej nad osieroconymi dziećmi w świetle najstarszych ksiąg metryki litewskiej, przedstawiając sytuację zarówno dzieci ślubnych, jak i nieślubnych oraz dzieci z małżeństwa niewieńczonogo. Ostatnie wystąpienie w panelu wprowadzającym zostało wygłoszone przez prof. dr hab. Sabire Arik (Uniwersytet Ankarški w Turcji) „Wartość dziecka i jego edukacja podstawowa w państwie osmańskim”. Prelegentka w bardzo interesujący sposób zapoznała słuchaczy z sytuacją dziecka osmańskiego oraz jego edukacją do połowy wieku XIX i od roku 1876 – czyli od pierwszej reformy edukacji i szkolnictwa. Zwróciła uwagę na wpływ przemian w szkolnictwie europejskim, na kształtujący się system edukacji w Turcji. Po zakończonych obradach odbyła się merytoryczna dyskusja dotycząca m.in.: różnorodności źródeł służących do wierniejszego odtworzenia sytuacji dziecka i dzieciństwa w dawnych społeczeństwach; różnic w męskiej perspektywie widzenia dzieciństwa – dominującej w przeszłości – oraz kobiecej; aktów legislacyjnych i praktyki respektowania praw dziecka.

Popołudniowe obrady zostały podzielone na dwie, równoległe trwające sekcje. Pierwsza z nich dotyczyła obrazu dziecka w dokumentach, ze szczególnym uwzględnieniem testamentów. Dr Olga Fejtova i dr Katarina Jisova (Archiwum Miejskie w Pradze) przedstawiły referat pt. „Děti v testamentární praxi pozdního stedověku a raného novověku v městach pražkých jako badatelské téma”. Doc. PhDr. Miloslava Bodnárová (Uniwersytet w Preszowie na Słowacji) zapoznała słuchaczy z demograficzną strukturą rodziny w XVI-wiecznych Kościcach. Pozycję dziecka w słowackich testamentach omówiła także mgr Marcela Donenová (Uniwersytet w Preszowie, Słowacja) w referacie „Podoba rodiny prešovských mešťanov na zákldie testamentov do r. 1550”. Z tymi wystąpieniami korespondowały badania prowadzone przez dr Marcina Gadochę (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie), który scharakteryzował świat dziecięcy na podstawie analizy inwentarzy i testamentów mieszczan krakowskich z XVII i XVIII w.

Po przerwie kontynuowano refleksje nad dzieckiem i dzieciństwem na podstawie analizy dokumentów. Pierwsze dwa wystąpienia dotyczyły relacji między rodzicami i dziećmi – dr Jolita Sarcevičiene (Wilno) zanalizowała relacje rodziców i dzieci na podstawie piśmiennictwa XVIII-wiecznego, a dr Filip Wolański (Uniwersytet Wrocławski) przedstawił relacje rodzinne w świetle polskiego kaznodziejstwa w XVIII w., snując refleksje nad miejscem dyskursu normatywnego w kulturze staropolskiej. Dr Jiri Wolf (Muzeum w Duchcevie) zaprezentował wizerunek dziecka w mieszczańskich rękopisach czeskiego baroku, a dr Urszula Kicińska (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie) zapoznała zebranych z problemem płodności i bezpłodności w świetle kobiecych mów pogrzebowych XVII w. Po zakończeniu obrad odbyła się interesująca dyskusja dotycząca analizy i interpretacji różnych dokumentów źródłowych.

Podczas obrad II sekcji analizowano dzieciństwo w cieniu wojny i zagrożeń zewnętrznych. Tę część rozpoczęło wystąpienie prof. dr hab. Franciszka Leśniaka (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie), który omówił problemy dzieci narażonych na epidemie

w wystąpieniu pt. „Nierówna walka. Dzieci i epidemie w okresie staropolskim”. Dr Tomasz Wiślicz (Instytut Historii PAN w Warszawie) zajął się problemem dzieciobójstwa jako metody regulacji narodzin w Rzeczypospolitej XVII–XVIII w. Kolejne wystąpienie – dr. Konrada Meusa (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie) – dotyczyło późniejszego chronologicznie czasu – pomocy dzieciom w Galicji w czasie I wojny światowej. Pozostałe referaty tej części dotyczyły dzieciństwa w czasie II wojny światowej. Pierwszy z tej problematyki – dr hab. Isabel Róskau-Rydel (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie) – odnosił się do zagadnień indoktrynacji dzieci i młodzieży w społeczeństwie narodowosocjalistycznym w Niemczech w latach 1933–1945, kolejny – dr. Piotra Majchera i dr. Beaty Kołodziejczyk-Mróż (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie) podejmował zagadnienie „Postawy dziecka wobec tragedii wojny na przykładzie wybranych przykładów literatury niemieckojęzycznej”. W dwóch ostatnich wystąpieniach analizowano sytuację dziecka wobec Holokaustu. Mgr Martyna Grądzka (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie) zaprezentowała referat pt. „Dziecko żydowskie w krakowskim getcie. Dramat egzystencji, dramat pamięci”, natomiast mgr Renata Łuczyńska (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie) podjęła kwestię dziecka Holokaustu w świetle relacji oral history.

Obrady w drugim dniu konferencji także odbywały się w dwóch sekcjach, których tematyka dotyczyła ideałów wychowawczych od początków epoki nowożytnej do czasów współczesnych. Pierwsza część obrad I sekcji – „Wzorce i ideały wychowawcze w epoce nowożytnej” – dotyczyła wybranych ideałów wychowawczych XVI w. Trzy referaty pokazywały, jakie istniały wzorce i ideały wychowawcze, i w jaki sposób realizowane były one realizowane w wybranych rodach XVI i XVII w. Pierwszy referat z tego cyklu wygłosiła prof. dr hab. Anna Filipczak-Kocur (Uniwersytet Opolski), w którym scharakteryzowała dzieciństwo i młodość braci Zbaraskich, Jerzego i Krzysztofa. Prof. dr hab. Jerzy Urwanowicz (Uniwersytet w Białymstoku) natomiast przedstawił wzorce i ideały wychowawcze w rodzinie Żółkiewskich w XVI–XVII w., a mgr Marta Kupczewska (Uniwersytet w Białymstoku) pokazała wpływ opiekunów na dzieciństwo Tomasza Zamoyskiego. Dwa kolejne wystąpienia odnosiły się do wychowania dzieci na terenie XVI-wiecznej Anglii – pierwszy z nich – dr. Andrzej Kuropatnickiego (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie) dotyczył wychowania dzieci i młodzieży w XVI-wiecznej Anglii. Drugi – mgr Natalii Gیزی (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie) – wychowania córek w XVI-wiecznej Anglii w świetle literatury parenetycznej dla kobiet. Druga część obrad tej sekcji dotyczyła ideałów wychowawczych od XVII w. do czasów współczesnych. Prof. dr hab. Aleksandra Skrzypietz (Uniwersytet Śląski w Katowicach) scharakteryzowała Sobieskich jako rodziców, a mgr Agnieszka Słaba (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie) podjęła kwestię ojcostwa w wystąpieniu „Ojcostwo – relacje ojców i córek w korespondencji okresu saskiego”. Natomiast dr Mateusz Wyźga (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie) scharakteryzował warunki egzystencji dziecka w podkarpackiej rodzinie chłopskiej w XVIII wieku. Także sytuację dziecka okresu oświecenia zaprezentowała dr Aleksandra Bednarowska (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie), omawiając program wychowania dziewcząt w drugiej połowie XVIII w. niemieckiej pisarki Sophie von La Roche. Pozycja dziecka po II wojnie światowej została przedstawiona

w dwóch kolejnych wystąpieniach tej sekcji. Dr Agnieszka Chłosta-Sikorska (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie) zapoznała słuchaczy z sytuacją dziecka w powojennym Krakowie, a mgr Anna Wywiół (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie) scharakteryzowała postać dziecka w skomercjalizowanym świecie współczesnym na przykładzie wizerunku dziecka w reklamie. Pod koniec obrad odbyła się zajmująca dyskusja, w której uczestniczyło wielu prelegentów i słuchaczy.

Druga sekcja dotyczyła analizy ideałów wychowawczych w XVIII i XIX w. Pierwszy referat wygłosił prof. dr hab. Mariusz Misztal (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie), w którym przedstawił samotne dzieciństwo królowej Wiktorii, określając je jako pozłanę klatkę. Dr Anna Szylar (Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Tarnobrzegu) podjęła refleksje na temat klasztornej wychowania dziewcząt – „Zostawili trzy córki na edukację u nas...”, czyli o klasztornej wychowaniu dziewcząt w XVIII i na początku XIX wieku”. Prof. dr hab. Kazimierz Karolczak (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie) omówił sytuację dziecka w rodzinie arystokratycznej XIX wieku, a dr Paweł Konieczny (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie) opisał „Model wychowania i edukacji dzieci zamożnych plantatorów osiemnastowiecznej Wirginii”. Po przerwie podjęto w swoich wystąpieniach ważne problemy dotyczące dzieciństwa w XVIII i XIX w. Dr Iwona Kulesza-Woroniczka (Uniwersytet w Białymstoku) pokazała, w jaki sposób autorzy pamiętników i wspomnień XVIII-wiecznych opisują zarówno własne dzieciństwo, jak i swoich dzieci i wnuków. Dr Olga Mastianica (Wilno) także scharakteryzowała dzieciństwo na podstawie publicystyki edukacyjnej na Litwie w pierwszej połowie XIX wieku. Dwa kolejne wystąpienia dotyczyły problematyki zabaw i rozrywek dziecięcych i młodzieżowych. Dr Katarzyna Kabacińska-Łuczak (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) przedstawiła zabawy i zabawki dziecięce w Wielkim Księstwie Poznańskim, a dr Lucyna Kudła (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie) zabawy i rozrywki młodzieży szkolnej w Galicji w okresie autonomicznym. Ostatni referat – mgr Katarzyny Śleziak (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie) – dotyczył dzieciństwa na dworze żywieckich Habsburgów. Po prezentacji referatów uczestnicy podjęli interesującą dyskusję, zwracając uwagę na rolę zabaw w życiu dziecka oraz na różne aspekty dzieciństwa XVIII i XIX w.

Na zakończenie obrad odbyła się wspólna dyskusja podsumowująca obrady. Moderator tej dyskusji – prof. Bożena Popiołek – podkreśliła, że konferencja obfitowała nie tylko w interesujące wystąpienia naukowe – wzbogacone licznymi przykładami różnych źródeł, ale także w twórcze i intelektualne dyskusje, dopełniające wyłaniający się obraz dzieciństwa w dawnych wiekach. Zwrócono uwagę na wieloaspektowe spojrzenie na dziecko i dzieciństwo – od sfery materialnej i emocjonalnej począwszy, przez (nie)zwykłą codzienność, po potraktowanie dzieciństwa jako osobnej kategorii kulturowej.

Katarzyna Kabacińska-Łuczak